

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента Ігоря ТАТАРИНА на дисертацію
Олексія РИЖОГО «Оцінка показань учасників кримінального
провадження в суді першої інстанції»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 «Право»)**

Актуальність теми дослідження. Процес доказування у кримінальному провадженні є центральною ланкою кримінального судочинства загалом, а робота з доказами займає надважливе місце у кримінальному процесі. Якщо доказова діяльність завершилася безрезультатно та не встановлено ким і за яких обставин учинене кримінальне правопорушення, то кримінальне судочинство безглузде.

Науковий інтерес до процесу доказування абсолютно виправданий і не випадковий, оскільки вчення про оцінку доказів – це найпотужніший синтез юридичних питань із найскладнішими проблемами світогляду, теорії пізнання, логіки, психології та інших наук. Не є таємницею, що належна оцінка доказів є запорукою прийняття у кримінальному провадженні законних і обґрунтованих процесуальних рішень. Особливої актуальності набуває питання оцінки показань обвинуваченого, потерпілого, свідків та експерта в суді першої інстанції. Зокрема, з'ясування потребують процесуальні можливості суду з оцінки показань учасників кримінального провадження під час підготовчого провадження та в ході судового розгляду, де всі докази підлягають безпосередньому дослідженню.

Незважаючи на пильну увагу, що приділяється оцінці доказів протягом багатьох років, сьогодні немає єдності в розумінні самого поняття, кола суб'єктів та процедури її здійснення, що не може не позначитися на ефективності доказування, оскільки оцінка якості доказів, зокрема й тих, що містяться у показаннях, відіграє значну роль у цьому процесі, та її розуміння і реалізація – запорука успішного здійснення кримінального судочинства.

Незважаючи на те, що багато аспектів отримання і оцінки показань розроблялися такими вченими, як І.В. Басиста, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк,

В.Г. Гончаренко, О.В. Литвин, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, Д.Б. Сергеева, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та іншими, дана тема не втратила своєї актуальності і значущості як для кримінальної процесуальної доктрини (у контексті формування відповідної концепції), так і для нормотворчої та судової практики (у контексті формулювання пропозицій щодо удосконалення положень КПК України та окремих питань їх застосування у судовій практиці) (с. 14).

Безсумнівною є значимість робіт вказаних авторів, аналіз яких свідчить про доволі високий ступінь розробленості питань оцінки доказів у кримінальному провадженні. Проте не всі існуючі проблеми отримали своє наукове вирішення, а окремі аспекти, як і раніше потребують глибокого і детального вивчення. Більше того, теоретичні положення та особливості практики оцінки такого джерела доказів, як показання учасників кримінального провадження в суді першої інстанції, в більшості робіт зовсім не висвітлюються або досліджуються фрагментарно.

Крім того, актуальність заявленої тематики підтверджується також і виконанням дисертаційного дослідження відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних розробок на 2020-2024 роки, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України № 454 від 11.06.2020 р. та відповідно до Плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (у межах теми «Протидія злочинам, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номер державної реєстрації 0118U005374).

Усе вищевикладене свідчить про актуальність, практичну затребуваність та своєчасність наукового дослідження Олексія Анатолійовича.

Наукова обґрунтованість представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, оволодіння методологією.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Олексія Анатолійовича дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність результатів, отриманих у результаті науково-теоретичного пошуку.

Достовірність результатів, отриманих за підсумком роботи над дисертаційним дослідженням забезпечується широким використанням вітчизняних наукових джерел, міжнародних нормативно-правових актів, аналізу судових рішень національних судів так і ЄСПЛ, значній за обсягом емпіричній базі (с. 17-18).

Усі наукові положення, висновки та рекомендації достатньою мірою обґрунтовані, підкріплені теоретичними положеннями, нормативно-правовою базою та соціологічними даними. Вони відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних для дослідження методів.

Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано комплекс галузевих, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Як основний метод дослідження використовувався діалектичний метод, який є загальним методом пізнання. Він дозволив з'ясувати правову природу і процесуальне значення показань учасників кримінального провадження як виду доказів, а також їх оцінку в суді першої інстанції. За допомогою методу абстрагування вироблено понятійний апарат, який використано в ході дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2). Застосування історичного та порівняльно-правового методів дозволило простежити еволюцію інституту показань у кримінальному провадженні (підрозділ 1.1). Методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції дали можливість обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.3). Застосування окремих наукових методів пізнання (формально-логічний, системно-структурний, метод аналізу документів, узагальнення слідчої і судової практики, статистичний метод) дозволив глибше дослідити окремі випадки сформованої практики оцінки показань обвинуваченого, потерпілого, свідка та експерта в суді першої інстанції (усі розділи); спеціальні методи наукового пізнання (соціологічний та прогностичний) використано для кількісно-якісного аналізу емпіричного матеріалу (усі розділи). (с. 17). Всі ці методи були використані комплексно.

Отже, наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими, методологічно вірними та такими, що мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Оцінка новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень та рівня виконання поставленого наукового завдання. Наукова обґрунтованість представлених положень, висновків та рекомендацій полягає в тому, що дисертація Олексія Анатолійовича є комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції. За результатами дослідження сформульовано низку положень, висновків та пропозицій, які мають і теоретичне, і практичне значення.

Зокрема автором було вперше обґрунтовано, що показання як джерело доказів у кримінальному провадженні, можуть бути отримані у передбаченій КПК України формі виключно в ході допиту та його різновидів, визначених ч. 9 ст. 224, ст. 225, ч. 6 ст. 352, ч. 9 ст. 352 КПК України; здійснено періодизацію нормативно-правової та доктринальної генези оцінки показань у кримінальному провадженні України в суді першої інстанції на період до 1919 р., міжвоєнний період, період УРСР, перехідний та новітній періоди, подано їх характеристику; доведено неможливість визнання допустимими показань з чужих слів, отриманих від неповнолітньої, малолітньої особи через несформованість та особливості її психіки, високу ймовірність впливу на нього дорослих тощо; обґрунтовано, що оцінка доказів, зокрема й показань, здійснюється судом не лише під час судового розгляду, а й при ухваленні проміжних та кінцевих рішень у підготовчому судовому засіданні (с. 18).

У дисертації містяться й інші положення, які було удосконалено або ж вони набули подальшого розвитку (с. 18-20).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (383 найменувань на 41 сторінці) і додатків на 10 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінка, із яких обсяг основного тексту – 158 сторінок.

Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом та змістом, науково обґрунтованими та вичерпними висновками.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження оцінки судом показань учасників кримінального провадження» автором проаналізовано стан наукової розробки питань оцінки показань у кримінальному провадженні, окреслено філософсько-методологічні засади наукового дослідження проблем оцінки показань у суді першої інстанції.

У розділі 2 «Загальна характеристика показань учасників кримінального провадження та їх оцінки в суді першої інстанції» автором розкрито концептуальні підходи щодо показань учасників кримінального провадження як джерела доказів, з'ясовано правову природу оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування та визначити критерії означеної діяльності, охарактеризовано міжнародні стандарти оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції.

Розділ 3 «Оцінка показань свідка, потерпілого, обвинуваченого та експерта в суді першої інстанції» розкриває зміст оцінки показань обвинуваченого в суді першої інстанції, визначено особливості оцінки показань потерпілого під час підготовчого судового провадження та судового розгляду, окреслено сутність оцінки показань свідка в суді першої інстанції, з'ясовано можливості оцінки та використання показань експерта при прийнятті рішень у суді першої інстанції.

Структура дисертації не викликає заперечень, виклад її змісту достатньо логічний та послідовний.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Здобувач на високому рівні продемонстрував свої здібності до наукового пошуку, вміння коректно вести наукову дискусію та аргументувати власну позицію, а також оволодів методологією наукової діяльності.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Усі завдання, які ставив перед собою дисертант для досягнення поставленої мети є вирішеними.

Результати дослідження відображені в наукових статтях і тезах доповідей автора на наукових конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації. Основні результати дослідження знайшли відображення у 10 наукових публікаціях, із них: 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 тези виступів на науково-практичних конференціях та семінарах, 2 статті в іноземних наукових виданнях додатково відображає результати дослідження.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що основні результати дослідження можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень у сфері кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції; у правотворчій діяльності – для удосконалення правового регулювання діяльності суду з дослідження та оцінки доказів під час судового провадження; в правозастосовній діяльності – як рекомендації суддям, прокурорам, слідчим, адвокатам; у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Докази та доказування у кримінальному провадженні» та розробці навчально-методичного забезпечення (лекцій, 21 навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій) (Акт Львівського державного університету внутрішніх справ № 90 від 01.11.2023 р).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Текстових запозичень без посилань на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Відзначаючи в цілому високий рівень дисертаційного дослідження, його логічність та наукову новизну, все ж варто відзначити, що воно **містить окремі положення та висновки, які потребують додаткового обґрунтування та обговорення:**

- На с. 3, 76, 86, 106 дисертаційної роботи, автор зазначає, що «...суд є єдиним суб'єктом оцінки показань учасників кримінального провадження при розгляді в першій інстанції». Згідно ст. 340 КПК України прокурор під час

судового розгляду може відмовитися від підтримання державного обвинувачення, що може призвести відповідно до закриття кримінального провадження (п.2 ч. 2 ст. 284 КПК України). Під час захисту було б цікаво послухати позицію дисертанта стосовно того, чи здійснює оцінку показань учасників кримінального провадження при розгляді в суді першої інстанції прокурор, які в подальшому породжують наслідки для обвинуваченого.

- На с. 36 дисертації здобувач зазначає, «дані сучасних соціологічних опитувань, рівень довіри суспільства до судів та суддів серед осіб, які брали участь у судових процедурах, складає лише 40 %, а серед осіб, які не були учасниками судових процедур, – 13 %». Проте, вказані соціологічні опитування станом на 2015-2016 роки. Доречніше було б використати більш новіші соціологічні опитування, оскільки довіра суспільства до суддів має тенденцію мінятися.

- На с. 49 дисертації здобувач зазначає «Незважаючи на те, що відомості, які містяться у показаннях, є найбільш поширеними доказами у переважній більшості проваджень, в чинному законодавстві поняття показань не визначено». Така позиція здобувача не є зрозумілою, оскільки в ч. 1 ст. 95 КПК України дається визначення, що таке показання.

- У роботі чимало конструктивних пропозицій стосовно удосконалення кримінального процесуального законодавства України. Було би позитивним у практичному плані, якщо б запропоновані законодавчі новації були цілісно оформлені та скеровані до наділених правотворчими повноваженнями інституцій нашої держави, чого Олексієм Анатолійовичем не зроблено, чи, принаймні, чого не висвітлено у роботі.

Проте, наведені зауваження не ставлять під сумнів високий рівень дисертаційного дослідження, не впливають на його загальну позитивну оцінку та можуть бути предметом дискусії під час публічного захисту.

Висновок. Дисертація Олексія Анатолійовича Рижого «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції» є комплексною, оригінальною та завершеною кваліфікаційною працею, яка містить науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують важливе

наукове завдання, що має істотне значення для теорії і практики кримінального процесу. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Олексій Анатолійович Рижий – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ШФПНП ЛьвДУВС
кандидат юридичних наук, доцент**

Ігор ТАТАРИН

